

Зміст

Родові садиби Драгоманових-Косачів як культурно-історичний феномен
7

Образ родини у світлописі епохи
13

Колодяжне
17

Гадяч
42

Зелений Гай
50

Іконографія
59

Додатки
577

Родове дерево Драгоманових
578

Родове дерево Косачів
579

Справа про дворянство Драгоманових
580

Б. Я. Ів. В. Міяковський. До історії роду Драгоманових
582

Олександр Оглоблин. Матеріали до родословної Косачів
584

Довідник біографій
589

Перелік фотографій та їх опис
622

Іменний покажчик
648

Географічний покажчик
653

Умовні скорочення
655

Родові садиби Драгоманових-Косачів як культурно-історичний феномен

Кожна держава має вищу суспільну верству, основану на її заслугах, талантах і достатках. На Наддніпрянській Україні цією верствою була козацька старшина (лівобережне українське шляхетство), яка після скасування Катериною II Гетьманщини отримала всі права російського дворянства. Попри несприятливі політичні обставини, Чернігівська та Полтавська губернії їй далі репрезентували історичну Україну: саме тут побут і культура в родинах козацької аристократії ще довго зберігали національний характер, а їхні родові гнізда залишалися осередками старої української традиції.

Цілком природно, що з цього середовища нащадків козацької старшини вийшли визначні письменники, актори, композитори, музиканти, історики, етнографи, мовознавці, політики, які взяли діяльну участь у русі, що його нині звать українським Відродженням XIX ст. Це – І. П. Котляревський, М. В. Гоголь, П. П. Гулак-Артемівський, Л. І. Боровиковський, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, Є. П. Гребінка, А. Л. Метлинський, П. О. Куліш, О. П. Стороженко, Я. І. Щоголів, С. В. Руданський, О. Я. Кониський, М. П. Драгоманов, М. П. Старицький, М. Л. Кропивницький, І. К. Карпенко-Карий (Тобілевич), Панас Мирний (П. Я. Рудченко), І. І. Манжура, Д. В. Маркович, О. І. Левицький, В. І. Самійленко, М. С. Грушевський, В. М. Леонтович та ін. До лівобережного українського шляхетства належали також батьки письменниці Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки, 1871–1913) – Ольга Петрівна Драгоманова (літературний псевдонім Олена Пчілка; 1849–1930) та Петро Антонович Косач (1841–1909).

Історія зіткана з окремих людських доль, і в житті кожної людини як представника певного роду тим чи іншим чином проявляються найважливіші події та явища, характерні для суспільства в цілому. Тому вивчення історії окремих родин, що належали до української еліти, дає можливість уявити історичні події у їхній конкретності. Із загальноісторичного погляду дослідження родового гнізда Драгоманових-Косачів є тим зрізом їхнього життя, за яким прочитуються сліди багатьох сфер діяльності національної еліти, що сприяли збереженню українського середовища через

успадкування й особисте відтворення його елементів. Отже, духовно-інтелектуальні цінності зберігалися й передавалися у спадок у родині, а рід, у свою чергу, був головним чинником культурно-історичної тяглості в українському суспільстві.

У цьому контексті важливо не лише шукати витoki літературного таланту Лесі Українки в її предках, а й зрозуміти ті живі соціально-історичні зв'язки, які завжди тою чи іншою мірою, свідомо чи підсвідомо тягнуться від пращурів до нащадків, цілковито залежачи від родинних культурних традицій, що формують особистість, і мають важливі наслідки для подальшого розвитку суспільно-політичних рухів, гуманітарних знань, літератури і мистецтва. Адже історична самосвідомість кожної людини починається в дитинстві як свідомість причетності до певної сім'ї, роду, і лише після того – до певної соціальної верстви, нації тощо.

Родина Драгоманових-Косачів – найяскравіший конгломерат інтелектуалів, маркою яких був високий духовний аристократизм, органічно поєднаний з демократизмом, та унікальний приклад культурно-історичної тяглості в українському суспільстві впродовж цілого століття, що охоплює життя чотирьох поколінь¹. Однак ця тема ніколи не розглядалася в біографістиці представників цього роду, оскільки в радянський період дворяни були забороненим класом, а отже, забуті їхні маєтки та їхня історія. Тому справжня біографія членів родини Драгоманових-Косачів замовчувалася або спотворювалася. Біографи не могли асоціювати Драгоманових-Косачів з їхніми родовими гніздами, в яких вони народилися, жили, любили, страждали і творили. Питання про їхні садиби як пам'ятки історії й культури не ставилося взагалі. Бульдозер радянської ідеології не лишив від розкішних господарств навіть руїн фундаментів. Зникли позначки тих місць, де вони були, стерлася історична пам'ять, не лишилося навіть легенд, бо залякані старожили боялися правди про минуле. Натомість на Заході об'єкти такого типу перебувають під обмеженим наглядом за станом їх збереження. Причому зберегти первісний вигляд забудови зацікавлений сам власник, який є ініціатором включення його палацу чи будинку до державного кадастру пам'яток. Словом, «моду» на минуле стимулює держава, у якій завжди плекалося поняття сім'ї, роду та родового гнізда і ніколи не зникла потреба мати свою історію, свій дім не лише як місце проживання, а як знакове поняття.

Відомо, що мати Лесі Українки Ольга Петрівна походила з роду Драгоманових – старого (брав початок від грецької аристократії²), але не знатного. У спогадах про брата Михайла вона

1 Ця тема частково розглядається у дисертаційному дослідженні «Літературні династії як науково-теоретична проблема (на матеріалі родини Косачів-Драгоманових)» Галини Стасюк. Найчастіше до використання та інтерпретації родового дерева (родоводу) звертався у своїй творчості Юрій Косач – представник четвертого літературного покоління Драгоманових-Косачів, на що звернув увагу Сергій Романов у книжці «Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років». – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 268 с.

2 «Доказательство войскового товарища Аким Степановича сына Драгоманова о дворянском его достоинствѣ.

Род его Драгоманова, сколько по неоспоримым доказательствам есть известно, происходит из шляхетства греческой нации, ибо отец его Стефан Юрѣв сын Драгоманов, по шляхетской природѣ своей, как с представляемых у него в подлинникъ письменных видов видѣть можно, и 1728 года в бывшем Переяславском полку чрез двадцать пять лѣтъ служил в чинѣ значковаго товарища, а потом в награжденіе столь долговременной в разных военных походах продолжительной службы, в 1755 годѣ от бывшей генеральной военной канцелярии опредѣлен пераѣе к правленію за войта в магистратѣ переяславском, а потом в 1756 годѣ и дѣйствительно произведен в чин настоящего войта магистрата переяславского, в котором чинѣ в 1768 годѣ и умре; поелику же сей чин по содержанію степеней бывших малороссійских чинов и правительств был почетный, то потому он, Драгоманов, как чиновничей сын, малороссійскою коллегією произведен войсковым канцеляристом в 1766 годѣ, а наконец за добropорядочное и усердное в том званію продолженіе службы произведен в настоящей чин войскового товарища» (Рід та знамено. – Авгсбург, 1947. – Зшиток № 3. – С. 13–14).